QADIMGI SHARQ MUSIQA MAKTABLARI

Muhammadjonov Otabek Mansurjon o‘g‘li
Qo‘qon davlat universiteti san’at va
sport fakulteti "Cholg‘u ijrochiligi" Afg‘on rubob yo‘nalishi

Annotatsiya: Ushbu maqola qadimgi Sharq musiqa maktablarini, ularning shakllanishi, rivojlanishi va madaniy ahamiyatini ilmiy asosda tahlil qiladi. Maqolada Sharq musiqasining qadimgi maktablari orqali bastakorlik va hofizlik an’analari, maqom tizimi, saroy va xalq musiqasidagi ijro uslublari yoritiladi. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, qadimgi Sharq musiqa maktablari nafaqat o‘z davrining musiqiy madaniyatini boyitgan, balki keyingi avlod musiqiy tafakkuri va ijodiy maktablari rivojiga mustahkam poydevor yaratgan.

Kalit so‘zlar: Qadimgi Sharq musiqa maktablari, maqom tizimi, bastakorlik, hofizlar, xalq musiqasi, saroy musiqasi, cholg‘u an’analari, musiqiy meros, Sharq musiqasi

Аннотация: Статья посвящена древним школам музыки Востока, их формированию, развитию и культурному значению. В статье рассматриваются традиции композиторства и исполнения, система макамов, а также исполнительские практики при дворе и в народной музыке. Результаты исследования показывают, что древние музыкальные школы Востока не только обогатили музыкальную культуру своего времени, но и заложили прочную основу для развития музыкального мышления и творческих школ последующих поколений.

Ключевые слова: Древние музыкальные школы Востока, система макамов, композиторство, поэты, народная музыка, дворцовая музыка, традиции инструментальной игры, музыкальное наследие, восточная музыка

Annotation: This article examines the ancient music schools of the East, their formation, development, and cultural significance. It discusses traditions of composition and performance, the maqom system, and performance practices in court and folk music. The study shows that the ancient Eastern music schools not only enriched the musical culture of their time but also laid a strong foundation for the development of musical thinking and creative schools of subsequent generations.

Keywords: Ancient Eastern music schools, maqom system, composition, poets, folk music, court music, instrumental traditions, musical heritage, Eastern music

KIRISH

Qadimgi Sharq musiqa maktablari Sharq musiqiy madaniyatining shakllanishi va rivojlanishida markaziy o‘rin tutgan. Bu maktablar orqali bastakorlik, hofizlik va cholg‘u ijrochiligi an’analari tizimlashtirilgan, maqom tizimi va musiqiy nazariy bilimlar shakllangan. Qadimgi Sharq musiqa maktablari nafaqat san’at va madaniyat markazi bo‘lgan, balki musiqiy pedagogika, estetik did va ijro mahoratini rivojlantirishda muhim rol o‘ynagan.

Sharq musiqiy maktablarining rivojlanish jarayoni o‘rta asrlardan boshlab saroy va xalq musiqasi bilan uzviy bog‘langan. Hofizlar, bastakorlar va cholg‘u ijrochilari ushbu maktablarda musiqiy bilimlarni o‘rganib, o‘z ijodiy faoliyatlarida qo‘llagan. Shu tariqa, qadimgi maktablar musiqiy ijro, maqom tizimi va bastakorlik an’analarini avloddan-avlodga yetkazishning asosiy vositasi bo‘lgan.

Kirish qismida tadqiqotning asosiy maqsadi va vazifalari ham belgilangan. Tadqiqotning asosiy maqsadi – qadimgi Sharq musiqa maktablarini o‘rganish, ularning musiqiy madaniyat va pedagogik jarayonga qo‘shgan hissasini ilmiy asosda tahlil qilishdir. Shu orqali maqola qadimgi Sharq musiqa maktablarining estetik, badiiy va pedagogik ahamiyatini ochib berishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqot natijalari Sharq musiqiy madaniyatining boyligini anglash, qadimgi musiqiy an’analarni saqlash va zamonaviy musiqiy pedagogik jarayonda ularni qo‘llash imkonini beradi. Shu tariqa, qadimgi Sharq musiqa maktablari nafaqat tarixiy manba sifatida, balki bugungi kunda ham musiqiy madaniyat va pedagogika rivojida muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

1. Qadimgi Sharq musiqa maktablarining shakllanishi va rivojlanishi

Qadimgi Sharq musiqa maktablari o‘ziga xos tizimga ega bo‘lib, musiqiy bilimlar va ijro an’analarini tizimli ravishda o‘rgatish maqsadida tashkil etilgan. Bu maktablar saroylar, ilmiy markazlar va shahar madrasalarida faoliyat yuritgan. Ular orqali bastakorlar, hofizlar va cholg‘u ijrochilari o‘z ijodiy mahoratini oshirgan, musiqiy tafakkurini rivojlantirgan.[1]

[1] Karimov, A. **Hofizlar va bastakorlar: tarixiy va nazariy tahlil.** Toshkent: Ilm, 2016.

Maktablarning rivojlanishi bir necha bosqichda kechgan. Birinchi bosqichda, musiqiy bilimlar og‘zaki tarzda avloddan-avlodga yetkazilgan. Ikkinchi bosqichda, maqom tizimi va ritmik-melodik qoidalar yozma shaklda ifodalangan. Uchinchidan, maktablar pedagogik vazifani o‘z zimmasiga olib, shogirdlarni nafaqat ijro etishga, balki musiqiy asarlar yaratishga ham o‘rgatgan. Shu tariqa, qadimgi Sharq musiqa maktablari o‘rta asr musiqiy madaniyatining shakllanishida asosiy rol o‘ynagan.

2. Bastakorlik va hofizlik an’analari

Qadimgi Sharq musiqa maktablarining asosiy vazifalaridan biri bastakorlik va hofizlik an’analari orqali musiqiy ijodiy faoliyatni rivojlantirish bo‘lgan. Bastakorlar maktablarda ritmik va melodik qonuniyatlarni chuqur o‘rganib, yangi kuy va ashulalar yaratgan. Hofizlar esa musiqiy ijro mahoratini oshirib, maqomlarni mukammal ifodalashni o‘rgangan.

Maktablarda ijro va bastakorlik an’analari o‘zaro uyg‘unlashgan. Hofizlar va bastakorlar bir-birining ish uslublarini o‘rgangan, ijro va kompozitsiya jarayonida hamkorlik qilgan. Shu tariqa, qadimgi Sharq musiqa maktablari musiqiy ijod va pedagogik jarayonlarni birlashtirgan noyob ilmiy-pedagogik muhit yaratgan.

3. Maqom tizimi va ijro uslublari

Qadimgi Sharq musiqa maktablarida maqom tizimi alohida o‘rganilgan. Maqomlar ritmik va melodik qonuniyatlarga asoslanib tizimlashtirilgan bo‘lib, ijro va pedagogik jarayonlarda qo‘llanilgan. Maqomlarni mukammal ijro etish shogirdlardan yuqori badiiy va texnik mahorat talab qilgan.

Shuningdek, maktablarda maqom tizimi nafaqat ijro, balki musiqiy kompozitsiya va pedagogika uchun ham asos bo‘lgan. Hofizlar va bastakorlar maqomlarni amalda qo‘llagan, yangi asarlar yaratish jarayonida tizimlashtirilgan bilimlardan foydalangan. Shu tariqa, maqom tizimi qadimgi Sharq musiqasining boyligini saqlash va avloddan-avlodga yetkazish vositasi sifatida xizmat qilgan.[2]

4. Pedagogik va badiiy ahamiyati

Qadimgi Sharq musiqa maktablarining pedagogik ahamiyati katta bo‘lgan. Maktablar shogirdlarni nafaqat ijro mahoratiga, balki musiqiy tafakkur, estetik did va

[2] Karimov, A. **Hofizlar va bastakorlar: tarixiy va nazariy tahlil.** Toshkent: Ilm, 2016.

badiiy ijodga ham o‘rgatgan. Shogirdlar maktablarda ritmik aniqlik, fraza va maqomni to‘g‘ri ifodalash, musiqiy asarlarni yaratish va ijro etish qoidalarini o‘rganishgan.

Badiiy jihatdan, qadimgi Sharq musiqa maktablari yaratgan muhit musiqiy tafakkur va estetik didni rivojlantirishga xizmat qilgan. Hofizlar va bastakorlar bu maktablarda olingan bilimlarni amalda qo‘llagan, musiqiy asarlarni ijro etishda yuqori badiiy darajaga erishgan. Shu bilan birga, maktablar musiqiy merosni saqlash va boyitishda ham muhim ahamiyat kasb etgan.

XULOSA

Qadimgi Sharq musiqa maktablari Sharq va Markaziy Osiyo musiqiy madaniyatining shakllanishida va rivojlanishida muhim o‘rin tutgan. Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, bu maktablar nafaqat musiqiy ijro va bastakorlik an’analarini tizimlashtirgan, balki maqom tizimi, ritmik-melodik qoidalar va musiqiy nazariy bilimlarni shakllantirishda ham muhim rol o‘ynagan.

Qadimgi Sharq musiqa maktablari saroy va xalq musiqasida uyg‘un ishlagan bo‘lib, hofizlar, bastakorlar va cholg‘u ijrochilari ushbu maktablarda o‘rgangan bilimlarini amalda qo‘llagan. Maktablar shogirdlarni nafaqat ijro etishga, balki musiqiy tafakkur va badiiy ijodga o‘rgatgan, pedagogik va estetik mahoratni rivojlantirishga xizmat qilgan. Shu tariqa, qadimgi Sharq musiqa maktablari musiqiy ijod, pedagogika va badiiy didni uyg‘unlashtirgan noyob ilmiy-pedagogik muhit yaratgan.

Shuningdek, bu maktablarning ilmiy va pedagogik merosi keyingi avlod bastakor va hofizlar faoliyatiga mustahkam poydevor yaratgan. Ularning ilmiy qarashlari va pedagogik tajribalari musiqiy tafakkur, ijro mahorati va san’atga yondashuvni boyitib, Sharq musiqa madaniyatining boyligini saqlash va rivojlantirishda ahamiyatli rol o‘ynagan.

Natijada, qadimgi Sharq musiqa maktablari nafaqat tarixiy manba, balki zamonaviy musiqiy pedagogika va ijro madaniyati rivojida ham dolzarb ahamiyatga ega ekanligi aniqlandi. Ushbu tadqiqot qadimgi maktablarning badiiy, pedagogik va nazariy ahamiyatini chuqur anglash, musiqiy merosni saqlash va uni zamonaviy ijodiy jarayonda qo‘llash imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Qodirov, N. O‘zbekiston musiqasi tarixi. Toshkent: O‘zbekiston, 2010.
2. Tursunov, S. Sharq musiqiy madaniyati va qadimgi musiqa maktablari. Toshkent: Fan, 2013.

3. Xolmatov, R. Maqom tizimi va musiqiy nazariya. Toshkent: Sharq, 2015.
4. Karimov, A. Hofizlar va bastakorlar: tarixiy va nazariy tahlil. Toshkent: Ilm, 2016.
5. Islomov, M. Xalq cholg‘ulari va Sharq musiqashunosligi. Toshkent: Sharq, 2014.
6. Rasulov, D. Qadimgi Sharq musiqa maktablari va musiqiy tafakkur. Toshkent: O‘zbekiston, 2011.
7. Sobirov, I. Sharq musiqiy madaniyati va pedagogik qarashlar. Toshkent: Ilm, 2012.
8. Jumanov, F. Sharq musiqa merosi va maqom san’ati. Toshkent: Fan, 2017.
9. Toshpulatov, O. Bastakorlik va hofizlik an’analari. Toshkent: Ilm, 2013.
10. Nazarov, B. Sharq bastakorligi va musiqashunoslik**.** Toshkent: Sharq, 2010.